

Romano džaniben

časopis romistických studií | 24. ročník | 2/2017

Obsah

RECENZOVANÁ ČÁST

Zuzana Trachtová Někdy jsem rebelka, jindy slušná holka. Kulturní modely násilí z pohledu romských dívek	7
Pavel Kubaník „Nebijte se. Hádejte se.“ Socializace asertivity v Gavu	23
Sofiya Zahova Dětství v životopisných textech švédských Romů – tendence a proměny	45
Červenka Jan Prvky cizích pravopisů v pravopisu severocentrální romštiny – proměny v teorii a ediční praxi od počátku systematického pravopisu do přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století	71

NERECENZOVANÁ ČÁST

Elena Marušiaková, Veselin Popov Pamiatke Nikolaja Bessonova	101
Nikolaj Bessonov Domácí práce a povinnosti cikánských dětí v Sovětském svazu během kočovného období	107
Markéta Hajská Gagarin	131
Aljoša Nils-Erik Dimiter Taikon, Gunilla Lundgrenová Aljoša, syn romského vajdy	139
Stáňa Miková Šov berš Šest roků	156
RECENZE ANOTACE	163

Šov berš

Adaďives mange šov berš. No, e daj mange rať phenelas, hoj mange ela tajsa šov berš. U miri dajori šoha na chochavel. Paťav lake. Ča idž man daraďas avri. Thoda man te sovel sig. Pašlila paš mande u sar sovavas, charčinas, ta le dadeha gele avri andal o kher. Ušťilom. Na džanav keci orendar. Ori mek na džanav. Ajci rovavas, la da rodavas pal calo kher. Le phralores uštaďom.

„E daj man mukla. So kerava? Me kamav la da! Mamo, mamo!“

„Šun, Jaňičko, e daj avela, ma dara.“ O phraloro pal o berš the jepaš phureder. Godavereder.

Sako vakerel, hoj cikne čhave cholaren. Ale amen duj? NA!

Chudľom te gondolinel. E daj o dad pijen cigarekli. Ta te jon ada keren, ta lačo. Te pre varesoste gondolínav, ta e baba vakerel, hoj mange labon o jakha sar duj angarica. Andre vaza hin ajse bare šuke thuvale. „Mirku, so te peske činahas? Pijaha, vakeraha peske!“

„Diliňalilal,“ phenda mange.

„Joj, ta ča čeporo. Dikhaha, na?“

O Mirkus pes na diňa dešvar te mangel. Hino tiš phučerdo. Pašlilam tel jekh duchna porendar, vakerahas sar bare. Kerahas pľetki. O Mirkus ila o šablíki. Sakones has andro vast jekhori. Na džalas amenge te labarel, činoro amenge chudľas. Cirdahas sar diline, chasahas. Cholisaľilam - ta so avka pijen, te oda nane lačo?

„Džanes so?“ phenel o Mirkus. „Sigo pratinas. Kaj o dad la daha te na dikhen, so kerahas. Ma dara. Phenava tuke paľis paramisi.“ Asandila pre ma. Te miro baro phral manca, ta ňisostar na mušínav te daral.

Hin agor ňilajeske. E daj manca tosara sidarel andre školka. Sar sako tosara na kamav te ušťel. Soske e daj mušinel te phirel andre buti? U mek avka sig? Sar avava bari, ta kamav kajsi buti, kaj šaj sovav but.

„Mamo?“

„No?“

„Soske pijes thuvale?“

„Ta sar somas terňi, ta somas diliňi, imar mange ačhila.“

„Me na pijava.“

„Oda mištes, oda džungales. Tu sal godavereder sar me.“

„Ta mištes, me kada na kerava... Mamo?“

„No?“

„Adaďives man hin narodeňini?“

„He.“

„Ela man torta?“

Šest roků

Dneska mám šest roků. Teda, mamka mi večer říkala, že mi bude zítra šest. A moje maminka nikdy nelže. Věřím jí. Jen teda včera mě vystrašila. Dala mě spát hodně brzo. Lehla si ke mně a jak jsem spala a pochrupávala, tak šli s tátou někam ven. Vzbudila jsem se. Nevím, kolik bylo. Hodiny ještě neumím. Hrozně jsem brečela, hledala jsem mámu po celém domě. Vzbudila jsem brášku.

„Máma mě opustila. Co mám dělat? Já chci mámu! Mami, mami!“

„Janičko, poslouvej, máma zase přijde, neboj.“ Bráška je starší o rok a půl. Je chytřejší.

Každý říká, jak malé děti zlobí. Ale my dva? NE!

Začala jsem přemýšlet. Máma s tátou kouří. Jestli to dělají oni, tak je to dobrý. Když na něco myslím, babička říká, že mi oči svítí jako dva žhavé uhlíky. Ve váze jsou takové dlouhé úzké cigarety. „Mirku, co když si kousek odtrhneme? Zapálíme si, pokecáme!“

„Jseš blbá,“ řekl mi.

„Jéžiš, jenom trošku. Se uvidí, ne?“

Mirek se nenechal dvakrát přemlouvat. Zvědavý je taky. Lehli jsme si oba pod jednu peřinu a bavili se jako dospělí. Probírali jsme drby. Mirek vzal sirky. Každý jsme měli v ruce kousek cigarety. Nešlo nám to zapálit, až za chvíli to aspoň trochu chytlo. Natahovali jsme jak šílený, kašlali jsme. Bylo to k vzteku – vždyť to vůbec není dobrý, tak proč tak hulej?

„Hele, víš co?“ povídá Mirek. „Honem uklidíme. Ať naši nevidí, co jsme dělali. Neboj. Pak ti řeknu pohádku.“ Usmál se na mě. Když je se mnou můj starší brácha, ničeho se bát nemusím.

Je konec léta. Máma se mnou ráno žene do školky. Jako každé ráno nechci vstávat. Proč musí máma chodit do práce? A ještě takhle brzo? Až budu dospělá, chci takovou práci, abych mohla spát dlouho.

„Mami?“

„No?“

„Proč kouříš?“

„Když jsem byla mladá, byla jsem hloupá a pak už mi to kouření zůstalo.“

„Já kouřit nebudu.“

„To je dobře. Není to hezký. Jsi chytřejší než já.“

„Dobře, já to dělat nebudu... Mami?“

„No?“

„Dneska mám narozeniny?“

„Jo.“

„Budu mít dort?“

„He.“

„So chudava?“

„Dikheha, oda pes na phenel. Sar avaha khare u avena savore, ta dikheha. Ma dara.“

Avlam andre škola.

„Mamo? Džanen o sikhlarde, hoj mange imar šov?“

„Me na džanav, aľe tu lenge phencha, na?“ u asal.

Me asav tiš, o danda pharav. Te avka asav but, e baba mange phenel: „Čit imar, tu pupurko jekh.“

„Čit, bo ade imar o čhavore sikhlon. Uri tut imar sigo. Mušinav te džal. Mek man čumide. Mek jekh. No, u av lachi čhajori.“

Avav andre: „Dobrý den.“

„Dobrý den, Janičko, pojď si k nám sednout,“ phenel e sikhlarďi.

Bešas savore andre jepašutni kereka, e sikhlarďi giľavel: „Mýdlem si ručičky namýdlíme, potom si je opláchneme, nakonec je usušíme.“ Amen keras pal late le vastenca. Palis džas te krešľinel avri pre zahrada u pale andre školka te chal dilos. Rado chav andre školka. Aľe te chas zumin, ta amenge čhivkeren kajse trin praški andro taňiris. Oda nane lacho, kirko. Fuj.

O sikhlarde užaren pre amende. Chas, o perora pherďaras, o vušta makhle. Savore džas andro kher. Odoj amende o haďi.

Me na džav te sovel sar sako aver. O sikhlarde pre peste dikhen, hazden o bervi. Jekh lendar avel ke ma the lel man andre šatňa.

„Janičko, pojď mi ukázat, kam jsi schovala ten baťužek?“

„Jaký baťužek?“

„Ale no tak... No přece ten baťužek, který ležel tady na lavičce.“

„Já žádný baťužek neviděla.“ Dikhav pre sikhlarďi. So mandar kamel? „Já nevím. Jaký baťužek?“

„Janičko, no tak. Helenčin, je černý. Já vím, že se ti líbil, ale to je normální, to se stává. Řekni mamince, že bys chtěla taky takový. Pojď ke mně. Neboj se. Klidně mi můžeš ukázat, kam jsi ho dala.“

Imar šunav, sar mange chuťkeren o vuštora. Kamel pes mange te rovel. „Neviděla jsem ho.“

„Neboj, jen mi ukaž to místo,“ phenel mange miri sikhlarďi.

Džav andro kutos u sikhavav lake – kade?

„Kdepak, tam schovaný nebyl.“

Ta džav andro aver kutos. Kade?

„Ne ne, tam jsi ho taky nedala.“

Sikhavav lake aver thana. „Ty si děláš legraci, vid? Ukaž mi to správný místo.“

O vasta mange razisaľon. Na džanav, so mandar kamel. Dikhav pre late. Pharo mange, hoj iľa ča man. Soske? Soske man mukel te rodel, te les arakhle? Na achaľuvav.

„Jo.“

„A co dostanu?“

„Uvidíš, to se neříká. Až přijdeme domů a budeme všichni pohromadě, uvidíš. Neboj.“

Přišli jsme do školy.

„Mami? Vědí učitelky, že už mám šest?“

„To nevím, ale ty jim to řekneš, vid' že jo?“ směje se.

Taky se směju, cením u toho zuby. Když se takhle hodně řehtám, babička mi říká: „Dost už, ty drndo jedna.“

„Pšt, děti se už učí. Už se rychle převleč, musím jít. Ještě pusy. Ještě jednu. Tak, a buď hodná holka.“

Vejdu dovnitř: „Dobrý den.“

„Dobrý den, Janičko, pojď si k nám sednout,“ řekne paní učitelka.

Sedíme všichni v půlkruhu, učitelka zpívá: „Mýdlem si ručičky namydlíme, potom si je opláchneme, nakonec je usušíme.“ Děláme s rukama to, co dělá ona. Potom jdeme ven na zahradu kreslit a pak zase zpátky dovnitř na oběd. Ráda jím ve školce. Akorát když máme polívku, hází nám do talíře takový tři prášky. To je hnusný, hořký. Fuj.

Paní učitelky na nás čekají. Jíme, nacpeme si bříška, pusy máme úplně zapatlaný. Jdeme do jiné místnosti. Tam máme postele.

Nejdu spát jako všichni ostatní. Učitelky se na sebe dívají, zvedají obočí. Jedna z nich mě bere do šatny.

„Janičko, pojď mi ukázat, kam jsi schovala ten batůžek?“

„Jaký batůžek?“

„Ale no tak... No přece ten batůžek, který ležel tady na lavičce.“

„Já žádný batůžek neviděla.“ Dívám se na učitelku. Co po mně chce? „Já nevím. Jaký batůžek?“

„Janičko, no tak. Helenčin, je černý. Já vím, že se ti líbil, ale to je normální, to se stává. Řekni mamince, že bys chtěla taky takový. Pojď ke mně. Neboj se. Klidně mi můžeš ukázat, kam jsi ho dala.“

Cítím, jak mi cukají rty. Chce se mi brečet.

„Neviděla jsem ho.“

„Neboj, jen mi ukaž to místo,“ říká mi moje paní učitelka.

Jdu do rohu a ukážu – tady?

„Kdepak, tam schovaný nebyl.“

Tak jdu do druhého kouta. Tady?

„Ne ne, tam jsi ho taky nedala.“

Ukazuju jí další místa.

„Ty si děláš legraci, vid'! Ukaž mi to správný místo.“

Třesou se mi ruce. Nevím, co ode mě chce. Dívám se na ni. Mrzí mě, že si zavolala jenom mě. Proč? A proč mě nechává hledat, když už to našli? Nerozumím tomu.

O raklore imar soven u me man mekča čhivav tele. Šunav: „Maruško, představ si, takovou dobu ji tam držím a zkouším a vypadá to, že vůbec neví, která bije. No ale to mi řekni, když ne ona, tak kdo?“

Pašlúvav andro hadócis u lokes rovav. Kamav khere, paš e daj. Sem adadives mange šov berš!

„Ty pláčeš? Nebreč,“ phenel o Martĩnkus. Oda rakloro, so man kamel. Leskeri daj doktorka. Me tiš kamav te el doktorka. O hadócis leste paš mande. „Až budeme dospělí, oženíme se,“ phenel. Kerel le jakhenca pre ma. Chudel mange o vast, asal pre ma. U soduj džene maj sovas sar duj papiňora.

„Vstávejte, už jsou tady rodiče.“

Sigo man urav upre u dikhav – e daj! Imar avla, imar džava khere.

„Ta savo tut has dives andre školka? Phendal, hoj adadives tiro ulipnaskero dives?“

„Mište has, mamó. Adadives amen has kajci but buti, hoj bisterdom.“

Na phenav la dake, so pes adadives ačhila. Korkori na džanav, so mandar e sikhľardi kamelas.

Mek hoj ode koda Martĩnkus. Čumidlľa mange o vast.

Děti už spí a já se teprve svlíkám. Slyším: „Maruško, představ si, takovou dobu ji tam držím a zkouším a vypadá to, že vůbec neví, která bije. No ale to mi řekni, když ne ona, tak kdo?“

Ležím v postýlce a potichu brečím. Chci domů, k mamince. Dneska mám přece šest roků!

„Ty pláčeš? Nebreč,“ říká Martínek. Je to bílý kluk, co mě má rád. Jeho máma je doktorka. Chci být jednou taky doktorka. Má postýlku vedle mě. „Až budeme dospělí, oženíme se,“ říká. Mrkne na mě. Chytí mě za ruku a usměje se na mě. A oba hned spíme jako dudci.

„Vstávejte, už jsou tady rodiče.“

Rychle se obleču a hele – máma! Už přišla, už půjdu domů.

„Tak jak bylo ve školce? Řekla jsi jim, že máš dnes narozeniny?“

„Dobry, mami. Dnes toho bylo tolik. Ani si nepamatuju, co jsme vlastně dělali.“

Neřeknu mámě, co se stalo. Sama nevím, co to po mně paní učitelka chtěla.

Ještě že tam mám toho Martínka. Políbil mi ruku.

Přeložil Pavel Kubaník